COLECCIÓN XYZ

QHARIKAYKUNA MANA QAQCHAYNIYOQ

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad
Argentina

COLECCIÓN XYZ

QHARIKAYKUNA MANA QAQCHAYNIYOQ

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad
Argentina

XYZ

Para la traducción a lenguas originarias de los materiales de la Editorial Mingeneros se respetaron los criterios acordados por lxs traductorxs y sus comunidades respecto del uso de determinadas palabras en idioma español para facilitar la comprensión del texto.

Editorial Mingeneros nisqajpa qhellqarimankunata yuriqe simikunaman tijranapaq allinta kamachinakuyku tijrajkunawan ayllunkunawan ninapaq wakin siminyakuna kastilla simipi aswan allinta kay qhellqasqa unanchanapaq.

Autoridades nacionales

Presidente de la Nación
Dr. Alberto Ángel Fernández

Vicepresidenta de la Nación
Dra. Cristina Fernández de Kirchner

Jefe de Gabinete de Ministrxs de la Nación
Lic. Santiago Andrés Cafiero

Ministra de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación
Ab. Elizabeth Gómez Alcorta

Secretaria de Políticas contra la Violencia por Razones de Género
Dra. Josefina Kelly Neila

Subsecretaria de Abordaje Integral de las Violencias por Razones de Género
Prof. Laurana Malacalza

Directora Nacional de Políticas de Prevención de las Violencias por Razones de Género
Lic. María del Valle Aguilar

Directora de Programas Integrales de Prevención
Lic. Cecilia Maloberti Casellini

Rikurpu

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad de la Nación (MMGyD) t'ejsikun warmijpa allawkanpaq kuyuykunaq ñawrasqa kamariykunaq sapsi awqankunarayku, Gobierno Nacional nisqanpa chuyasqa kamarikuyninrayku sayarichinapaq género rimananta.

Qaqchay ch'ulla ch'ipakuykunaqa mana mayk'aq sapajpa rimanan kanku, chaykunaqa tukuy runawaki yachananpaq kananku tiyan. Génerorayku qaqchaykunaq chinpanpi kikinkay kan, chayta unanchajtinchisqa, chaymanta kamaypawakuna yuyanpay yanapay ruwaykunataq kuskachakunanku tiyan yachachij allaukakunata sayarichijkunawan.

Ruwayniykuqa ñawparichinapaq warmikunaq LGBTI+ kajkunaq allawkankunata, munaqasqa tijranata kallpachanapaq chay jinallata ujman kutichinapaq tukuy mirachijkunata génerorayku kaynin wakllichisqakunata.

Ñawpaqenchispi kashan jatun taripayqa yachaykawsaywan awqanapaq, sumaq kutichinapaq warmikuna LGBTI+ kajkunaq ch'ipakuykunamanta.

Chayrayku kay kitita munayku, tapurikunaykupaq tiyakusqa rimay niykunamnatapis. Uj kitiqa jasachawayku ñawpachayta musoq aswan allin tinkuyta yachaykunamanta rimanakuyta, tukuy paqarpa kuchunman chayaspa.

Kay sello editorial nisqanqa paqarin sapsi munaymanta, rimaykuna, rimanakuna, atiykanakunatawan tantakuspa munasqayku yupaykusqa ñawray Argentinaman ñanta purinapaq. Tantaychikllankunaqa rimanankunataq ruwaylla yachanapaq willakunapaq waq yuyaykunata ñawpachanapaq. Uq pirwa rimanakunawan géneromanta ñawraymanta, waj jinallata ruwananchispaq jamut'ananchispaq, tijranakunata tanqaspa aswan cheqall kikin kaspa runa wakipi tukuyninchis kawsananchispaq.

Mana qaqchayniyoq qharikaykuna

Wajmanta jamut'a(naku)spa - Jamut'akuna kuskakayta sayarichinapaq

Aswan cheqall kuska kaspa runa wakiman ñawparikunapaq, ch'ulla qaqchaykunatawan mirachiq tawnapakuq pawakunata allinta qhawarina. Chaypaq tapuykachana tiyan runawaki yachaykawsay ruwaykunamanta, chaykunaqa kajllanachin yachapakujkunata, kikinkaykunata, géneropura t'inkinakuykunatapis.

Ashka tijranakunawan, géneromanta rimanakukunawan, qhepapi tukuq watakunapi qharikaykunamantapis qhariq ruwanankunamantapis astawan rimarishan, chayqa kuyusqa warmi LGBTI+ runa juñujpa kuyuykunarayku. Chayqa rikurichin maskapaykunapi, rejsichiq qhellqarakunapi, tinkukunapi, kamarisqa runa juñukunawan rimanakuspa, musoq tapuykuna jamut'aykunatapis ruwaspa.

Chaynapiqa, ashka qharikuna ruwayninku allin kajninku iñininkumantapis tapuykukuyta qallarirqanku, chaykunapi qhari kayninkuta tawnapakunku sayarichinku ima. Ichhaqa chay qharikaypi aswan wakin qharikuna mana wajinayashankuchu, homofóbico nisqan yachapakujkunata mirashanku warmi LGBTI+ runakunaman imaynatapis qaqchajkuna kanshankupuni.

Kay yuyanakunamanta qallarispa, MMGyD nisqanmanta munayachiyku jamut'ayta llank'aytapis qhari kaykunamanta género ñawray rikunawan. Unanchallikupi, kayta rwaspa qhapajyachiyta imaynatachus género ch'ipakuykunata jamut'anchis, qaqchaykunata sapajchaykunatawan qhawarichispa. Chay ruwaykunaqa t'ejsinku qhariq kawsayninkunajpa aswan qallarinpi, astawanpis ñawparichiq yachaykawsaypi tiyakunku. Chaynapunitaq kay rimanapi llank'ana kashan, chaymanta yachaykawsayta tijrayta atikun tukuypaq kamaypawakunata yuyarispa ruwaspapis.

Kay laqhekunaqa mink'arikunku jamut'ayman tukuypura ruwaykuyman. Kay qhellara tijraq ruwaylla kayta mask'an, allin jamut'akunawan kallpachanapaq tukuypura rimanakukunata yachachikuykunata ajinallataq ñawparikuyta atinanchispaq kay ñanpi kikin yaykunakuna allawkakunawan tukuy runakunapaq.

Género rikuna qharikaykunamanta jamut'anapaq

Género nisqanqa kuyuykachaq sut'inchaq. Chayqa willan imaynataq runawakipaq runakuna purinanku kashan, ruwananku kashan, kananku kashan, paqarinkupi churakuspa mirananrayku, ishkay juchhayojpa pawanpi: warmi (rakha) = warmikasqa / qhari (ullu) = qharikasqa. Kay juyaqa kamachin aswan wakin kawsayninchispa rikukuyninkunapi, lank'ay, qollqe yupay, wajkunawan t'inkinakuna jina, waq chhikankunapi.

Sut'inchaq tantan runawakiq sayarichiq yuyayninkunata nisqankuta imata imaynataq "warmi" kay, "qhari" kay, ishkay juchhayoq kaymapi waq atikuq kikin kaykunata mana rikukuq kasqankuta ruwaspa. Chay jinapi, runawakipi nin imataq allin imataq chanin, imata sapa uq ruwanan sonqophutinan, suyanan kashan ujniraq kitikunapi maypichus sapallanpis sapsillapis kawsanku, ukhunpaqpis (wasipi, ayllupi) jawapaqpis (yachay wasipi, llank'api, runawaki kamarisqakunapi).

Jinallataq, género kamanankunawan, runaq ukhuman yaykunku wawa kasqanmanta yachasqakunanta allin kajninkunta siminta yachaykawsaynintapis. Géneroqa jinakaq rikurichikuq kamarichi, nispa imataq chanin / imataq mana, imata atikuq / imata mana, ruwaspa allin kaq pawata waq runakuna ñoqanchispis ruwayninchista chaninchanapaq.

Imaynatachus yachaqayanchis, imaynatachus runa wakimanta jat'alliwanchis, chayqa sutikun 'llapankajpa wakichakuy'. Runakuna kananchispaq yachaqayajtinchisqa sapsi runakuna jina sayarichikushanchis, uq sutichasqa yapullikupaq kapuspa, willakuyninwan wakichakunwanpis.

Llapankajpa wakichakuyninta, yachaqayanchis imataq uynisqa runa wakipi qharikasqamanta warmikasqamanata, astawanpis qhawachiq t'ijtullakunapi kikin kayninchista sayarinchis, jat'arinchis. Jinallapi ishkay juchhayoq qati pawasqa qhawanata kallpachakun, qharikunata warmikunaq patanpi churakujta, kikin pachallapitaq, waq kikin kaykunata imayna kay munaykunata mana nispa uraychaspapis.

Género sut'inchajwan llank'aspa ruwaylla jina qhawachinapaq t'ejsimuyuta runapura t'inkinankunata, Género rikunawan purishanchis. Kay qhawana qhawachin uj minita yachaykuykunamanta willaykunamanta ñawpaq jamut'aykunamanta kawsayninchista pawachaq.

Género ñawray rikunaqa uq imayna sayakunapaq t'ejsimuyuta rikunapaq, rikurispa qhawachispa ch'ulla t'inkinakunata génerokunapura ujniraq waki k'itikunapi, runaq kawsaqkunapipis. Ishkaynin rikunaqa junt'achiynin kanku qhawachinkupis qaqchaykunata ch'ullakunata tejsi ñawpaq t'aqakunata warmikunaman LGBTI+ runakunaman.

➔ Yachapakujmanta jamut'aspa

Génerorayku ch'ullakunaqa tejsinku pawapi runa juñuypa wakichisqan qata jina, seqechan runajuñu t'inkinakunata, kamachiy yachaykuna, yachaykawsaykuna, qollqe yupaywan pachasqanta: "qharilla kamachiy". Qharilla kamachiy pawata sayarichikun géneropura runa ukhunkuq miranaq ujnirajmanta, churakuspa imayna kasqankuta ruwanakunata runakunaman, paykunamantataq wakinkunata churakuspa qati pawapi wajkunaq patankupi.

Yachapakujkunaqa chay ñawpajmanta yuyasqa llapanchasqa yuyaykuna uj runa juñumanta, paykunaman churakuspa ruwanakunata imayna kasqankuta ima. Chay wakin yuyaykuna kikinchasqa kanku runawakinakuypi arinisqataq qallarinku rejsichikuyta "kasqan apusimikuna ujtaq ñawpajchasqa", qhawachisqakuna munaypunikunataj, "sapsi sonqorawray" wakinpa, sasachan kutillupinakunata, penqapaykunataq, aswansasa, kunanchachiy.

Chaynapi, género yachapakujqa runamanta ñawpaq jamut'ay géneroq kasqanrayku, chayqa yachayninkunata umayoq kasqanta allaukankunata chaninchayta sasachan. Género yachapakujkuna ujnirajkay, imayna kasqanku, ruwanakunatapis tiyanku, chaykunataq géneropura ch'ullakunata tejsichinku, t'aqachayta jasachanku, pakasqankurayku saphichasqa yuyaykunata warmi LGBTI+ runakunaq uraychasqanku sullkachasqanku.

Género yachapakujkuna jark'anku warmiq LGBTI+ runakunajwan lliw wiñayninkuta allaukankunawan ruwayninkutapis.

➔ Chawpichasqamanta (interseccional nisqan) qhawana

Géneropura ch'ullakunata mana sapallankuchu unanchayta atikun, waq ch'ullakunawan tinkunakunku, chayrayku chawpichasqa qhawanata yapaykuna kashan. Género ch'ullakuna sayarichikunku waq layakunawan t'inkinakuspapis: watayupay, runa masichakuy taqa, mirana imayna kay munay, género kikin kay, mitma kay, t'aqasqa kay, yuriqe llajtakunaman waq pisisqakunaman kajki, wayllapi kawsay, mana qhespikay kay, wajkunapiwan.

Mana kikinchu imaynataq chaupiq taqanmanta jatun llajtapi tiyakuq yuraq qhari, imaynataq uraypa taqanmanta llajtapipis tiyakuq mitma qhari, imaynataq waylla k'itipi tiyakuq qhari. Chay jinallapuni warmi LGBTI+ runakunapaq, paykuna ujniraq unanchakunkuta chaskinku, runajuñuy taqanku, ñawpajllajtamanta kasqanku, pajtallpa qhepanpi kasqankurayku.

Géneromanta jamut'anapaq chawpichasqa qhawanata yapaykunaqa, chayqa género yachapakujkunamanta tapuykukuna, aswan ashka warmikaykuna qharikaykuna waq kikinkaykuna kasqankuta unanchana, génerokuna ashkanchasqa ñawray muyumanta kayta atinku.

Wajmanta ruwanakunata jamut'aspa: atipay heteronormatividad nisqanwan

Runa willakuyninta, imaynata géneropura ruwana, mink'a, kamarikukunatawan rakijkanku, ishkay sayapi chawpisqa kajkanku. Kay género - miranarayku ruwanata rakinaqa género yachapakujkunapi tawnakun, ujnirajta chhikapakuyninkuta ichhaqayanku qharikunapaq warmikunapaq LGBTI+ runakunapaq wakin sapsi k'itikunapi.

Chay jinapi, qharikunapaq ruwanakunata churakusqanku tukuy qhawanankupaq k'itipi: payllayoq llank'ay, sayarichisqa jatun llank'aypa k'itikuna maypichus kamaypawa llank'aq masichaku, qollqe yupay, yapullikumantapis kamarikun, yachay usaqe kit'ikuna, chaykuna jasachanku yaykunata imaymana pachaqakunaman. Warmikunapajtaq ruwanakunaqa t'inkisqa wasi ukhuq sapallanpaq k'itinwan: uywanakuy ruwaykuna, chaykunaqa sapa llank'ay manaraq allintachu chaninchasqa kaspa, ichhaqa munaqasqa tukuy runakuna allin kanankupaq, chayrayku tukuy qhawaq k'iti kan.

> **Tukuy qhawanankupaq k'itipi willakuyninta qharikuna tiyakusqanku, aswan jayñinqa chaninchasqa kaspa wasiq k'itinmanta, warmikunawan t'inkisqa, chaypi mana kanchu chaninchaku mana rikukuq kiwiqaq qhari qhawanapaq. Jinallataq kay génerorayku qati pawaq kaymaqa ishkay kuchhayoq, chayrayku waq género kikin kaykunata mana rikukujta tijrayan.**

Qatiqatilla, warmikuna jap'isqanku ruwaykunata ñawpaq kawsaymanta qharikunapaq kasqankuta, mana saqespachu runa waki kamarikuykunata wasi ruwananku jina nin. Kayqa ishkay kuti llank'ay p'unchay.

Kay llank'aq mirana rakinakunpi chanin, jayñinqa, runa waki rejsinawan qhari warmikunapaq ch'ulla qati jinata kasqanku. Astawanpis pachak wata unaymanta qharikunata sayarichin kamachijkuna jina atipakuyta tupraqanapaq imaymana ujniraq k'itikunapi.

Kay atiyta rikuyta atikun t'inkinakunapi imaymanamanta ruway niykunapi, chaynapunitaq kay wajllisqa atipay t'inkinakumanta tukuy ima imaymaymana qaqchaykunata kamahakun warmi, wawa, LGBTI+ runakunaman, chayrayku sutichakun generorayku qaqchaqaypis qharillapa qaqchaqaypis.

Tukunapaq, género rikuna atiwanchis qhawayman runa juñuymanta kamarikunkuna miranamanta k'itipi juchachakusqanta. Kay juchachakuqa ujniraj miranayojwan urwajkuna (heterosexuales nisqan) qhari warmiq mirana ruwayninkunamanta mana suyakusqallanpi chaninchaywan churasqallanpi kashanchu, ichhaqa t'aqata

cheqanchanpunipis tukuy mirana kikin kay rikuchiykunaman mana ujniraq miranayoq urwaq, ishkay juchhayoq (qhari-warmi) kaymaman yaykujkuna.

Kay kayma nin ima “allin kasqanta” chayqa paqarijtin churakuspa miranawan runaq kikinrejsikusqa género kikin kayninwan tinkunakunku (cisgénero runakuna jina), astawanpis mirana-munay sonqoqayaynin chinpa mirana runaman kan. Heteronormatividad nisqanman mana wakichikuq runakuna awqachay, maqay, qaqchayta chaskiyta atinku. “Ujniraq qharilla kamachiy” sutikusqa kay yuyay, ñawpaq jamut’ay, qaqchay ruwaykunamantawan kamachiy pawa apuykachaq apuykachashanpuni runawakinchista.

Kiwiqaq qharikay atikuq musoq harikaykunawan

Qharilla kamachiy runa wakipi yachaqayanchis ishkaylla género atikuq kasqanta (qhari-warmi) sapa uq kamanakuna kamachiykunata qatinan kashan, chaykunaqa nispa imataq allin imataq chanin kanapaq yuyanapaq ruwanapaq t'inkinakunapaq. Mana chayllachu, ishkaynin géneropis sapankalli ukhukunayoq kananku tiyan.

Warmikunamanta suyakun yullilli, waylluy, sonqomillqoy, kasqankuta, qharikunamantataq wajta mañakun. Paykunapaq llasanku kamachikuykunata yuyasqallakunata runa wakipi chinpachisqa yachachisqa mirachisqapis.

Kay rikunamata qhawayman sayakujtinchis qharikunata yachachisqankuta imataq "qhari kay", usqaylla tarinichis ruwayninkuna munayninkuna, qaqhayninkuatapis rikusqa géneronkujpa jina, mana yawarnirayku ñawpajmanta tijsisqa kasqankuta, mana "pachamamaq apusiminkuna" kasqankuta, chaykunaqa yachaqayasqa kanku.

Instituto de Masculinidades y Cambio Social (2019) kay jinata nin: "Qharikayqa t'inkinaku sut'inchaq, chayqa warmikaypa chinpanpi sayarichin. Astawanpis chayqa musoq sut'inchaq, mana unaypachamanta, mana tukuy yapullikukunapi kasqanchu. Chayqa sut'imanta qotu, tukuy pachapi wajinayaspa, kikinchiswan wajkunawan t'ejsi muyunchiswan t'inkikunanta sayarichinchis. Qharikay mana tajyachisqa nitaq mit'ayoq, chayqa runakhipujpa."

Kan uq qharikay kayma, sutikusqa **Kiwiqaq Qharikay**, chayqa juñun imayna kasqankunata, kikinchayta imayna kasqanta rimayta atinchis.

* = X

Kiwiqaq Qharikaypa kamachikuyninkuna

1. Ujniraq miranayoq urwaq (heterosexual nisqan) kay

Ñawpa ñeqe tejsi kamachikuy qharikunaq kawsayninkupi rikurispa kikinkayninkuwan miranakuwan t'inkisqa kashan. Aswan patanpi nispa ninku jina, uq "allin kajlla" yuyay kan, chayqa ancha aswan chaninchasqa. Uywaymanta, p'achata pujllaykunata imata qhawayta ajllaspa, chaymanta tukuy kawsayninta yachachirin jark'anapaq warmikaj jina ruwaykuna munaykunatawan. Chaykuna jawaman llojsijtinkuqa, ayllukuna phutikuspa qhawanku, "llaki" sutikunku, "allinchiyta" munankupuni.

¡Chayqa warmi wawapaq! - Qharikunaqa mana waqankuchu. - Imaynataq mana fútbolta munankichu - ¡Warmikuna qatisunkuchá!

Jinallapi ujniraq miranaku kamarikuman tijrakun, manaña mirana-munay sonqoqayaynin kanchu. Ujniraq miranayoq imayna munayqa kikinpi ni mana allin kanchu, kamarikusqa jina rikurispa ñak'achiyta atinku LGBTI+ runakunaman ayllunkunaman, astawanpis qatipayaku t'aqapis kayta atin runajuñupi qaqchaypis.

2. T'ituq kay

Llank'aq mirana rakinakunrayku kiwiqaq qharikaypa ukhunpi qharikuna kawsayninkunapi qollqeyupay kapujkunata orqhonanku tiyan ayllunkunata t'itunapaq sayachinapaq. Kay ruwanarayku qharikunapaq kapunku kikinkallpachakuyninku suma kayninkupis, kay ruwanankupis tawnakunku atiyta tupraqanapaq: "ñoqaqa tukuyta qollqewan junt'achini, kaypi ruwakun nisqayta".

Chaymanta chajwaykuna rikurichinku warmi aswan jananchi qollqe yaykunata wasiman apajtinqa qhari aswan pisi payllayoq kajtinqa mana yaykunayoq mana llank'ayoj kasqanrayku.

Kay muyrunipi, qaqchaykuna unanchasqa kayta atinku uq jina atipakuyta jaypanapaq manchachispa, kallpawan, unayruwachispaima. Atipakuy chinkasqa rikurin mana jaypaspa suyasqa qollqe yaykunatachu. Payllayoq llank'ay t'ejsimuyuqa qharikunapaq k'itinku, "chaypi tiyakunku", mana uyway llank'aykuna wasi ruwaykunata munankuchu, "warmikunajpa" kayta yuyakusqankurayku. Chaykunamanta mana qollqeta orqhosqankurayku paykunapaq mana ruwananku tiyan "tukuy p'unchay llank'asqayrayku".

3. Sinchi kay

Suyakun, munakunpis qharikuna kasqanta kallpayoq mana ukhullankunapi (ukhu kallpata munaqasqa llank'aykuna jinaychasqa unanchakunku qharillakunapaq, ruwajkunataq apuskachaq kanku) ichhaqa sonqomillqosqapis. Kay jinapi, manchakuyta, llakiyta, waylluyta qhawachiytapis, waqaytapis, ukhupi munakuypa rikuchikukunatapis, wanachisqa kasqanku , chaykuna warmiq qhasñu kaynin jinata rikukun, qarqunan kashan chayta ninku.

Qharikuna kay yuyayqakunawan purinku, kikinkupaq waq qharikunapaq, uyachanapaq jaucha nisqanku atipanakuq t'ejsi muyuta "mana k'itikunachu kaspa qhasñukunapaq".

4. Qhespi kay

Tapuykuna, ch'ipakuytachu phutikuytachu mana allichayta atispa, chaykunata sapallan chinparikun, yanapayta mañakun qhepan pachapi. Tukuyta kikinnku ruwananku tiyan, ni pimanta kamachisqa kaspa. Qhespi kay kullanaqa kamarikuy jina suma kaypa paqarina jina rikuchin jamut'achakunapi. Kamarikunapaq yanankuwan rimanakuq qharikua, chay rimanakupi añijkunapis, paykunata waq qharikuna rikunku "pollerudos" nisqan jina "kamarichisqakuna" jina. Chayqa mana allinchu, taripashan imaynata qharikuna kananku tiyan runa wakipi, "warakunata churakuspa" , aitpakuyta tupraqaspa qhari kikikn kasqanrayku.

5. Mana manchakuq kay

"Sinchi kaspa", manchayman mana ari nispa pantasqa sonqophutiy kasqanrayku, wapu, tupaq, mana kharkayoq kay allintapuni qhawakun.

Wakin kutilla, kay ruway "cultura del aguante"nisqaman tijrakun, chaypi apuskachaq kananpaq, qharikuna imatapis ruwanku ch'ikipi curakunku kikinkuta, waq runakunata. Maqanakumanta, mana yuyayniyoq kaspa llank'aypipis apaykachajkunapipis, may chhika musphachijkunata waspata mikhuy ujay, juñupura awqanakukuna, maqanakunawan wajkunawan purisqanman, kaykunaqa ch'ujrichiyta atinku tukuy runakunata.

6. Kallpayoq miranapi kay

Mana manchakuspa ruwaykuna qharikunaq mirana kawsayninkupi rikurichin. Kiwiqaq Qharikaypi, ujniraj miranayojwan urwayqa kmarikuy kajtinqa, chay qhari mirana allin sut'inchasqa kanan tiyan.

Ñawpa kaq, suyakun qharikuna ruwaq kasqanta, kamarikuspa ñawparisqanta, tukuy pachapi urwayta munakuspa kasqanta, warmikunata k'achachakuyta munasqanta, ancha ashka warmikunata aswan allinta waq qharimasikuna qhawanku. Mirana urway kawsayta taripanku waminya jina, imaymana ashka kuti aswan jatun kaspa allinpuni munakuymanta.

Runawakipi suyasqa ruwana ñit'inpuni, chayqa qharikunaq urwayninman chayachiyta atin. Qhawarinapaq, sasachakukuna k'aspiyay kanapaq jatun tinkata ruwachiknku, wakin kutipi qhari kayninkuta tapuykukuspa kikinkallpachakuyninkuta chayachispa.

Waq ch'ipakuykuna ch'iki ruwayninkumanta kanku, mana ulluch'ullutachu churakuna, chayraykutaq mana munaspa usuriykuna, miranaman chinpachiq llilliyasqakuna (ITS nisqanku). Ñatajmanta warmikunaman kamachikunku imayna ruway q'olluchiyta, paykuna q'olluchijkuna kananpaq kamachiq kanku, mana kajtinqa paykunapis kutichinanku kashan. Kay qharikaypa mirananmanta mana ch'iki ruwaykunalla kanchu,

ichhaqa, mirana qaqchaykunapis, qatiykiachaypi, wajllichiykunapis, miranarayku qhechuypis (sextorsión nisqan), ñuki t'ijtu wananchaykunapis (pornovenganzas nisqanku).

Kiwiqaq qharikayninpa umallikusqanpi warmikunaq yachapakujninku kanku "allin" "sumaychaqe" jinachu, "map'a" "sasa" jinachu. Kay ajllaku purichikun aswan qhepan qharillapa ñawpaq jamut'aykunakama, k'amiq niykunapi warmita LGBTI+ runakunata imatapis kamachisqa jina churakuspa.

Yuyachina kashan imaynachus qharillapa mirananqa allinta qhawachin wajllisqa atipay t'inkinakunatapis, qhariwarmipura ujniraq chaninchaypis. Nisqaqa, urwayqa kikinpi yuyasqa apuykachaq k'umuchiq ti'inki jina, uq runa "ruwaq" ujtaq "chaskiq" kaspa. Kay warmita ñakaq sanaychayninta qhechuq yuyaychaqa warmicheqnikuy sutichasqa, kayqa kashanpuni warmi wawa LGBTI+ runakunaman ruwasqan génerorayku qaqchaypa saphipi.

Aswan ashka género yachapakujkuna yapayta atikun, yachanapaq, wakin tupraqakunapi allin kasqanku, ruwayllakunawan vehículo máquina nisqankuwan llank'ayta yachasqanku, "canchero" "piola"wan, yukalli mana ch'uya sonqo kay ninapaq kasqanku, munayukuyoq 'juego' nisqan jina kasqanku, qhella kasqanku (wakin k'itipi suyumanta kay simiwan ('vago') ninku waynakunaman), imaymanapis.

→ "Qhariyay" - "Hacerse hombre"

Ujniraq qharilla kamachisqa runawakipi "qhariq" k'itiqa uq atipay k'iti.

Qharikayqa atipaytaq sinchisqa t'inkinakusqa, chayta qhawakun imaynapichus paykuna wajanku waq qhariman "capo" simiwan nispa. Kay simiqa atipay k'itipi qhawachin. Kay atipay kanapaq, waq runakunata sullkachanan kashan: warmikuna, LGBTI+ kajkuna, waq qharikunapis.

"Allin machu qharikunaq" "cheqan qharikunaq" "wasiq qharinkunaq" atipay k'itinman mana yaykukun ullullayoq kasqanrayku. Kayqa munaqasqa ichhaqa mana chayllataq. Qharikuna wawa kasqankumanta kuraj qhari kasqankukama imaymananta chinpananku ruwananku kashan, qhari kasqankuta yachakunanpaq. Kay ruwaykunaqa kanku qallariy ajnakukuna jina "qhari ruwakunapaq", ñawpaq ñeqe kuti urwana, vehículo

nisqanta pusayta yachaqana, ñawpaq ñeqe llank'ayta jaypana, wakin miyuta mallina, juchata ruwanapis.

Tukuy qallariy ajnakuna tinkunku kikin yuyanchapi: waq qharikuna kananku tiyan paykunaman rikuchinapaq sinch'i kasqankuta mana manch'ayoq kasqankutapis. Kay "rikuchikuta" tukuy kawsanta qatikunqa, waq qharikunapaq kikinkunapaq, pajtaspa mana imatapis qhasñu, kumuykachachiy, llunku (pantasqa t'inkinku warmi k'itiman) ruwayman.

Kay runajuñuymanta kamarisqa munaqa rikuchiyman jasachan qharipura atipanakuy, wakinmanta aswan karuman "jap'inanmanta" (imaykanapis, miranapis, wakichakupis kaspa) tukuchinapaq jayñi atipanakuypi, chatqa pitaq "aswan qhari", "pitaq tukuymanta aswan jatun kapun" "pitaq astawan muchun".

Kayrayku kiwiqaq qharikayqa ñit'iywan tukuy pachapi. Imaynatachus chay qhari kikinkallpachakuypa qhapra kayninta ñit'inta allinyan, chayqa mana imata kayta atillan, ichhaqa imata mana kayta munanpis.

Nisqan, qharikuna –sapajpa atipanpa jawanpi– qharikayninkumanta takyapasqa kanqanku jark'ajtinku ruwayta kayta imatapis "warmikunajpa", "wawakunajpa", "Kikinkajllata khuyajnijpa" (homosexuales nisqan), wasiq ruwanata ruwaspa, mancharikuspa, wakin p'achayoq churakuspa.

➔ Kiwiqaq qharikaypa chaninkuna aswankayninkuna

Qhawakun jina, kiwiqaq qharikajniwan kikinchajkuna qharikuna chanikunata uyanchananku tiyan. Kay chanikunaqa kanku sonqomillqoypi, wakin nanaykunata mana qhawachiyta atisqankurayku, thañijpi, kikin kawsayta ukhuta mana qhawachisqankurayku, ch'iki ruwaykunarayku; ayllumanta munay willay t'inkikunata pisiyasqankurayku, wakin ima. Ichhaqa tukuy kay chanikunata mana jinallata jap'isqa kanku qharikunapaq, chaykunaqa yachaqayasqa kanku "kawsaypa apusiminkuna" jina, mana tapuykukuyta atispa. Astawanpis, tapuykukuyta unanchakun qhasñu chinpukuna jina: "muchuna kashan".

Aswan allintaq unanchayta, kiwiqaq qharikay atipay k'iti kajtinqa, qharikuna panpa ñanninta purinku yaykunapaq jatun aswankaykunaman, kamarikuy k'itikunapi jat'alliypis, mana penqakuspa urwaypis, tukuypaq k'itipi tuta p'unchay tiyakuypis.

Qharikunaqa aswankayniyoq atinapaq musikayta pawachayta kawsaytapis llank'aypi, yachaqayaypi, runawakipi, aswan pachayoq kawsaspa warmikunamanta LGBTI+ runakunamanta, paykunaqa ñatajmanta uyanchananku tiyan kamarikuykunata, ch'ipakuykunata kawsayninkuta sayarichinapaq, qharikunataq mana yachankuchu, musyankuchu, rijsipankuchu.

Chaninkuna jina, aswankayninkuna manataq unanchakunku chay jina, ichhaqa unanchakunku t'ejsi kasqan allaukakuna jina. Chayraku rikuchinapaq tapuykukunapaq ruwanaqa sasachasqapis munaqasqapis.

Wakin yuyayjap'iykuna tijramanta jamut'anapaq

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad niqan, ruwaykunata kamaypawakunata yuyallpunpis, wakichinpis, urmachinapaq yachay kawsay runa waki ruwayninkunata kajllajkunata yachapakujkunata kikin kaykunata, géneropura t'inkinakunata. Kaykunaqa jasachayta atinku génerorayku qaqchaykunata imaymanapi.

Paqarpa jatun ruwanayoq jark'achanapaq géneropura kikin kayta, mana mayk'aq t'aqa qaqchaykuna kanapaq, warmi wawa LGBTI+ runaknaman, kay tukukuykuna kanku suyuntin kasunapi, Argentinaq seqespa sutinchasqa qhellqakunapi.

Ichhaqa, ñawparinapaq ukhu yapuliiku tijrayman, ñawpachaq aswan jananpi kuska kayninta, tukuyninchis chhikapakunanchis tapuykukuspa sapa p'unchay ruwayninchismanta sapaj sapsi ruwaykunamanta.

Sut'inchajkuna jamut'aykuna kay qhellqasqapi, ruwaylla jina rikuchikunku género ñawray rikunata yapaykunapaq, ñawpachanapaq qharikaykunata aschanchasqa, kuskakasqa, ñawraypis, génerorayku qaqchaykunata yuyanpaymanta.

Munakuyku ñawpachayta qharikaykunata t'ejsisqa kuskakaynipi, rakinakuspa uywanakuy llank'aynipi, "wiraqochapura uyñipanaku"ta p'akisqapi, miranan-sonqomillqoy t'inkikunaq allinpaq ruwayninpipis, tukuypura sayarichinapaq qhespi kaj pajta runawakita, mosqoyninchispi jina.

Ñawirisqa p'anqakuna

Cook, Rebecca J. y Cusack, Simone. (2010). Estereotipos de Género: Perspectivas Legales Transnacionales, pág. 23. Disponible en: https://www.law.utoronto.ca/utfl_file/count/documents/reprohealth/estereotipos-degenero.pdf

Fabbri, Luciano (2020). Repensar las masculinidades, clave para prevenir la violencia. Instituto de Masculinidades y Cambio Social - Iniciativa Spotlight.

Instituto de Masculinidades y Cambio Social. (2019). Varones y masculinidad(es). Disponible en: https://argentina.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Varones%20y%20Masculinidades.pdf

Olavarría, José (Comp.). (1997). Masculinidad, Poder y Crisis. ISIS Internacional – FLACSO Chile.

Segato, Rita (2010). Las estructuras elementales de la violencia. Buenos Aires: Prometeo.

Traducción realizada por el Centro Universitario de Idiomas de la FAUBA.

Kay tijranaqa FAUBAq Centro Universitario de Idiomas nisqanpa ruwasqan.

Edit. mingeneros

COLECCIÓN XYZ

editorial@mingeneros.gob.ar

Direcciones
Balcarce 186, 6° piso,
C1064AAD

Av. Paseo Colón 275, 5º piso
(mesa de entrada),
C1063ACC

Entre Ríos 181, 9° piso,
C1079ABB.

Cochabamba 54,
C1064ACA.

Teléfono
+54 943429010 / 7079
(Recepción Paseo Colón)

MinGenerosAR

primero la gente

Ministerio de las Mujeres, Géneros y Diversidad
Argentina

ISBN 978-987-47999-2-0